

Küreselleşme Kavramı ve İçeriğine Genel Bir Bakış

Hürriyet Olgun
hurol@emekli.gov.tr

An Outlook on the Concept and Content of Globalization

Abstract

Often voiced together with phrases like “New World Order” and “Global Village”, globalization is one of the most controversial discussion topics in Turkey and the world, today. Having examined the stages of globalization, the policies that accompany it, the active and passive factors that contribute to it, nowadays one can observe that international capital and inter-national companies go side by side and borrowing and being ordered are not consecutive events, hence they are synchronized events in terms of time.

Key Words : Globalization, International Capital, International Company, New World Order.

JEL Classification Codes : F00, F15, F59

Özet

Bugün, “yeni dünya düzeni” ve “evrensel köy” gibi farklı deyimlerle de gündeme getirilen, gerek Türkiye’de gerekse dünyada en tartışmalı konulardan birisi küreselleşmedir. Küreselleşmenin; geçirdiği evreler, küreselleşmeye eşlik eden politikalar, etkin ve edilgen aktörleri ile bu aktörlerin küreselleşmeye katkıları incelendiğinde, artık günümüzde ulus-aşırı sermayenin, ulus-aşırı şirketlerle birlikte yola çıktığı ve borç ile buyruğun ard-zamanlı ve peş peşe değil, eş-zamanlı hareketleri sayesinde aynı anda gerçekleşmekte olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler : Globalleşme, Küreselleşme, Ulus-aşırı Sermaye, Ulus-aşırı Şirket, Yeni Dünya Düzeni.

1. Küreselleşme Kavramı ve İçeriği

Bugün, “yeni dünya düzeni” ve “evrensel köy” (global village) gibi farklı deyimlerle de gündeme getirilen, gerek Türkiye’de gerekse dünyada en tartışmalı konulardan birisi küreselleşmedir. Küreselleşme (ya da globalleşme), günlük konuşmalarda bile en sık kullanılan sözcüklerden biri sayılabilir. Buna rağmen, küreselleşme ile kastedilen veya betimlenen “durum”, çok net bir görünüme sahip değildir. Küreselleşme sözcüğü, bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini; buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilir (Keyman ve Sarıbay, 2000: 3). Küreselleşme sözcüğü Türkçede, globalization ya da globalizm yabancı kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır ve tanımı konusunda henüz bir fikir birliği sağlanmış değildir. Globalleşme, globalizasyon ya da uluslararasılaşma olarak da ifade edilen küreselleşme olgusu, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırların etkisini kaybettiği, mal-hizmet ve insan trafiğinin daha hareketli hale geldiği, herkesin birbirinin ne yapıp ettiğinden haberdar olduğu bir ortamı betimlemektedir (Merih, 2004). Esas itibarıyla, ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşmenin siyasal ve sosyo-kültürel boyutları da mevcuttur. Küreselleşme, tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu (realite) olduğu kadar, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaları olarak tanımlandığı gibi (Aktan, 2004), dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılama bilincinin artışı olarak da tanımlanmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 136). Bir başka tanıma göre küreselleşme, iletişim ve insani etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılmasıyla birlikte uluslar arasındaki coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması sürecidir (Erdoğan, 2004).

Küreselleşmenin bir nicel bir de nitel yönünden söz edilebilir. Nicelik yönünden küreselleşme ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımında meydana gelen artış ifade etmektedir ki, bu olgu bazen trans-nasyonalizm (ulus-ötesileşme) veya karşılıklı bağımlılık olarak da anılmaktadır. Nitel yönden küreselleşme ise siyasal, ekonomik ve sosyal süreçleri içerir. Teknolojik gelişmeler ve hükümetlerin giriştikleri deregülasyonlar, üretim, ticaret ve finans alanlarında ulus-ötesi ağların kurulmasını mümkün kılmakta, böylece sınırlara tabi olmayan dünya ekonomisi ortaya çıkmaktadır (Merih, 2004). Teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan bu teknolojik devrim, üretim sürecini bütünü ile etkileyip bir kaç yönden değiştirmiş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, teknolojik devrim kolektif tüketim için olumlu bir ortam yaratmış ve kolektif tüketimin payı giderek artmıştır. İkinci olarak, büyük ve küreselleşmiş şirketler başat üretim ünitesi haline gelmişlerdir. Gerçekten de dünyanın her yöresine ulaşan, sayıları çok fazla olmayan büyük şirketler, giderek tüm üretim karar ve programlarına egemen olmaktadır (Şaylan, 1995: 120-1).

Bu günden bakıldığında küreselleşme kavramının açılımları içinde yer alabilecek süreç ve eylemlerin birkaç yüzyıldır devam ettiği görülmektedir (Oran, 2000: 9). Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu ilk küreselleşme değildir. “Yeni dünya düzeni” terimi 20. Yüzyıl’ın başından bu yana üçüncü defadır kullanılmaktadır. İlk seferinde Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra barış antlaşmaları yapılırken (1919), ikincisinde II. Dünya Savaşı içinde (1941, Atlantik Demeci) ortaya atılmıştır. Her seferinde yeni bir kararsız dengeler bütünü ortaya çıkmış, her seferinde devlet sayısı artmıştır. Bugün yaşadığımız olgunun üçüncü küreselleşme olduğu söylenebilir. Akılda kolay kalması için kabataslak tarihlerle söylenirse; dünya bunlardan birincisini 1490’larda, ikincisini 1890’larda yaşamıştır. Şimdi üçüncüsünü de 1990’larda yaşamaya başlamıştır. Bu evreler bir tablo halinde gösterilmek istenirse aşağıdaki tablo verilebilir (Oran, 2000: 9).

Tablo 1
Küreselleşme Evreleri

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantilizm.	Sanayileşme ve doğurduğu gereksinimler	1) 1970’lerde Çokuluslu Şirketler, 2) 1980’lerde İletişim Devrimi, 3) SSCB’nin yıkılmasıyla 1990’larda Batı’nın rakibinin kalmaması.
Yöntem	Önce kâşifler, sonra askeri işgal.	Önce misyonerler, sonra kâşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal.	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme.	“Beyaz Adamın Yükü”, “Uygarlaştırıcı Görev”, ırkçı teoriler.	“En yüksek uygarlık düzeyi”, “Uluslararası topluluğun iradesi”, “Piyasanın gizli eli”, “Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır”.
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	“Globalleşme”

*Kaynak:*Baskın ORAN, *Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, Ankara, 2000, s.9.*

Bu tablodan çıkarılabilecek en önemli sonuçlar şöyledir: İlk olarak her üç küreselleşme zamanı da birbiriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Üçü de Batı’nın yayılması, üçü de Batı’nın belli kırılma (gelişme) noktalarında kabuğunu değiştirme gereksinmesini duyduğu zaman giriştiği yayılmadır. İkincisi, birinci küreselleşme diğer ikisinden farklıdır. İkinci ve üçüncüde Batı’nın altyapısı (kapitalizm) ve üstyapısı (demokrasi, insan ve azınlık hakları, vs.) yayılmayla birlikte götürülmüştür ama birincide Batı’nın altyapısı olarak kapitalizm henüz gelişmemiştir, üstyapısında ise demokrasi ve insan hakları vs. tam anlamıyla hiç yoktur (Oran, 2000: 9). Dikkat edilirse, tarihsel bir perspektiften bakıldığında değişen bir şey yoktur. Daha önceleri Hıristiyanlaştırılıp cennet

vaat edilen, “uygarlaştırılan”, “modernleştirilen”, “kalkındırılanlar”, şimdilerde küreselleşme trenine davet edilmektedirler (Başkaya, 2002: 22).

2. Küreselleşmeye Eşlik Eden Politikalar

Küreselleşme olgusu, özellikle 1980’li yıllardan itibaren ortaya atılan neo-liberalizm ya da yeni-sağ olarak adlandırılan politikaların gündeme gelişi ile birlikte hız kazanmıştır. Neo-liberalizm, günümüzün belirleyici politik, ekonomik paradigmasıdır. Neo-liberalizm ya da “yeni-sağ” 1980’li yılların başlangıcından itibaren ABD’de Ronald Reagan ve İngiltere’de Margaret Thatcher tarafından uygulamaya konulan bir dizi sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal ve ideolojik boyutlar içermektedir. Başlangıçta Reagan ve Thatcher’la birlikte anılan neo-liberalizm son yirmi beş yıldır tüm küredeki en yaygın politik ekonomik trend olmuş, merkezdeki politik partiler, geleneksel solun ve bu arada sağın büyük kısmı, bu trendi benimsemişlerdir. Bu partiler ve uyguladıkları siyasalar, son derece varlıklı yatırımcıların ve toplam sayıları binden az olan büyük şirketlerin kısa vadeli çıkarlarını temsil etmektedir (Başkaya, 2002: 7). Bu yeni politikaların, bu ülkelerden sonra giderek diğer batılı ülkelerde de etkinlik kazanmaya başladığını hatta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için de önerilip kabul görmesiyle 1980’lerin egemen anlayışı haline geldiğini söylemek mümkündür. Neo-liberalizm, yeni ve klasik liberal fikirlerle dayanan bir ilkeler sistemi ortaya koymaktadır: Adam Smith baş aziz muamelesi görmektedir. Bu öğretisi sistemi, küresel düzen fikrini de içeren “Washington Sözleşmesi” olarak da bilinmektedir. Neo-liberal Washington Sözleşmesi, ABD Hükümeti ile büyük oranda belirlediği uluslararası finans kuruluşları tarafından tasarlanan ve gene bunlar tarafından çeşitli yollarla -saldırıya daha açık toplumlarda, zora dayalı yapısal uyum programlarıyla- yürürlüğe konan piyasa merkezli ilkelerin bir araya getirilmesidir. Başlıca kuralları kısaca şöyledir: Ticareti ve finansı serbestleştir, piyasanın fiyatları belirlemesine (“uygun fiyatlar biçilmesine”) izin ver, enflasyonu sona erdir (“makroekonomik istikrar”) ve özelleştir (Başkaya, 2002: 21). Neo-liberal Washington Sözleşmesi’nin baş mimarları, özel ekonominin, özellikle de uluslararası ekonomiyi büyük ölçüde denetim altında tutan ve siyasal oluşumları, bu arada da düşünce ve fikir yapılanmasını belirleme araçlarına sahip olan, belli başlı büyük şirketlerin efendileridir (Başkaya, 2002: 22).

Bu pratikler bütünü içinde, Keynes’çi Ekonomi Politikaları yerine monetarist ekonomi, özelleştirme, devletin küçültülmesi, siyasetin sınırlandırılması ve demokrasinin yeniden yorumlanmasıyla piyasanın hâkim kılınması, küreselleşmeyle bütünleşme gibi olgular yer almaktadır. Yeni-sağ yaklaşım, küreselleşme olgusunu özelleştirme ile destekleyerek güçlenmiştir. Küreselleşme ile özelleştirme sözcükleri aynı anda ortaya çıkmıştır. Yeni-sağ yaklaşıma göre; “bilimsel ve teknik devrim nedeniyle küçülen dünya bir olgudur. Kendi başına ve genel olarak devlet, ama özellikle ulus-devlet demokratikleşmenin önündeki en önemli engeldir. İçe dönük kapalı ulusal devlet çatısı egemenlik savunması ile kendine ayırdığı alanda kuralları kendisi koymakta ve oyununu da kendisi oynamaktadır. Bu kabuk, anti-demokratik ve baskıcı siyasal rejimlerin dayanaklarından birisidir. Küreselleşme, kabuğun kırılmasını ve böylece

demokratikleşmenin önündeki engelin kaldırılmasını sağlayacaktır. Paralel bir başka yararı ise, dünyanın farklı bölgelerinde yoğunlaşmış olan zenginlikten pay alma fırsatları açmasıdır. Küreselleşme tek başına yerli diktatörleri önlemekle kalmayacak, az gelişmişliği de aşmayı sağlayacaktır”.

Liberal yaklaşıma göre; küreselleşme, devletin birey üzerindeki kontrol mekanizmalarının bazılarını (haberleşme, bilgi işlem vb.) zayıflatarak bireysel özgürlükleri yaygınlaştırmaktadır. Bu görüşleri savunan hâkim güçler, karşıt görüşlerin yeterince yayılmadığı ortamda “globleleşme”, “refah devletinin çöküşü”, “ulus-devletin sona erışı”, “post-fordizm”, “yeniden yapılanma” ya da “yapısal uyarılama”, “yeni dünya düzeni”, “özelleştirme” gibi sözcükleri sürekli gündemde tutarak etkili bir söylem oluşturmaya çalışmışlardır.

Buradan yola çıkarak neo-liberalizmin refah devletçi liberalizmin eksiklerine tepki olarak ortaya çıktığını, sosyal demokrasi yönündeki konsensüsün yıkılmasıyla gündeme geldiğini iddia eden neo-liberaller emek, sermaye ve devlet arasında refah devleti zamanında kurulan mutabakatın kriz ile yıkıldığını söylemişler ve yıkılışın sebebinin de artan kamu harcamaları, yüksek enflasyon ve bunların neticesinde ortaya çıkan hoşnutsuzluklar olduğunun üzerinde durmuşlardır (Özkazanç, 1997: 29).

Neo-liberalizm, sorunların kaynağı olarak başlıca iki unsur göstermektedir: Bunlardan birincisi, devletin anormal derecede büyümüş olduğu iddiasına dayanmaktadır ve çözüm olarak devletin küçültülmesi amaçlanmaktadır. Bir diğeri de sendikaların yetkilerinin ve güçlerinin varmış olduğu düzeyin ekonomilerin çöküşünün başlıca nedenlerinden biri olduğu iddiasına dayanmaktadır (Işıklı, 1999: 103).

Küreselleşmeye eşlik eden yeni-sağ anlayışa göre, asıl amaç demokrasiyi iyileştirmek değil, piyasa mekanizmasını geliştirmektir. Zira piyasa demek özgürlük demektir: Serbest piyasa ekonomisi, bireyin özgürlüğünü sağlama oturtmak için gerekli koşuldur (Mouffe, 1985: 169). Yurttaşla verilen etkin konumlanış da bu anlamda demokrasinin iyileştirilmesi yönünde atılmış bir adım olmaktan ziyade, piyasanın iyi işlemesi için yapılmış bir düzenleme olarak yorumlanmalıdır. Amaç küçük ama güçlü devleti inşa etmektir. Küçük ama güçlü devletin oluşmasındaki birincil yöntem özelleştirme değildir. Bu bağlamda, yeni-sağ, temel amacı doğrultusunda temel aracı özelleştirme olarak karşımıza çıkarmaktadır ve önüne gelen her şeyi özelleştirmektedir. Bunun doğal sonucu kamu yönetiminin sınırlarının da özelleştirilmesi, yani daraltılmasıdır (Şener, 2000: 13). Özelleştirmeyle, kamu hizmetlerinin piyasa düzeni içinde işleyen “topluma” devredilmesi istenmektedir. “Topluma” devredilen hizmetler yalnızca ekonomik içeriğe sahip devlet kuruluşları değildir. Aksine, bu kavram özellikle eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, altyapı gibi toplumsal tüketim nitelikli kamusal hizmetler alanındaki devlet faaliyetlerini kapsamaktadır. Ayrıca, “topluma” devredilemeyen yetkiler ise yerel yönetimlere ve gönüllü kuruluşlara devredilmeli, bunların gerçekleştirilmesinde “toplumun” doğrudan söz sahibi olması sağlanmalıdır (Güler, 1996: 52).

Yukarıda kamu sektörünün “topluma” devri bağlamında ortaya konduğu gibi, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri yeni-sağ tarafından yükselen değer olarak sunulmuştur. Bu vurgu, 1990’lı yıllarda Dünya Bankası tarafından ortaya konan “governance” ya da “good-governance” sözcükleri ile ifade edilen, Türkçeye de “yönetişim” ya da “iyi-yönetişim” sözcükleri ile çevrilen yeni yürütüm anlayışı ile daha da pekiştirilmiştir. Yönetim sürecini, katılımcı ve etkileşimli bir biçimde ifadelendiren yeni yürütüm anlayışında, artık yurttaşın yönetimde söz sahibi olması istemi vardır. Bu ise, yeni-sağın, demokrasi anlayışını bir adım ileriye götürmektedir. Yurttaş böylece yalnızca kamu yönetiminin çıktılarının kalitesini değerlendiren birer müşteri olmaktan öte, çıktıların belirleyicisi de olacaktır. Bunun temel amacı sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerdir. Yurttaşlık bilincinin yaratılmasını da amaçlayan bu gelişmelerle yurttaşların, yerel hizmetlerin sunumunda, artık yalnızca paralarının nasıl harcandığı ile ilgilenmemekte; aynı zamanda hizmetlerin hangi kaynaklardan -borçlanma ya da öz kaynaklarla- finanse edildiği konusunda duyarlı davranmakta oldukları vurgulanmakta (Mengi, 510), böylece küreselleşmeye eşlik eden bu politikalar ve bunların propagandası ile özellikle kamusal hizmetlerde devletin alanı ve rolü daraltılmaya çalışılmaktadır.

Neo-liberalizm, azınlığın kendi özel çıkarlarını en yüksek düzeye çıkarmak için toplumsal yaşamın olabildiğince büyük kesimini denetim altında tutmasına el veren politikalara ve işlemlere tekabül emektedir (Chomsky, 2000:7). Bu politikaların ekonomik sonuçları her yerde hemen hemen aynı ve tam da beklendiği gibi olmuştur: Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikte çok büyük bir artış, dünyanın en yoksul ülkelerinin ve halklarının durumlarının dikkate değer ölçüde kötüleşmesi, tüm yeryüzünde çevrenin içinde bulunduğu acıklı durum, istikrardan uzak bir küresel ekonomi ve varlıkların elinde hayal bile edilmeyecek denli verimli kazanç kaynakları ortaya çıkmıştır (Chomsky, 2000:8).

3. Küreselleşme Sürecinin Etkin ve Edilgen Aktörleri

II. Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods anlaşması ile kurulmuş olan ve altın-dolar ilişkilerine bağlı yürüyen uluslararası para sistemi 1970’lerin başında çökmüş, sabit kur sistemi yerini dalgalı kur sistemine bırakmış, nihayetinde döviz piyasaları küreselleşmeye başlamıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan petrol krizinin etkisiyle oluşan ve Avrupa bankalarında biriken Petro-Dolar/Euro-Dolar denilen fonlar, değerlenmek için kendilerine pazar ararken, gelişmekte olan ülkelere yönelerek uluslararası bir borç piyasası yaratmışlar ve sermaye de böylece küreselleşmeye başlamıştır. Daha sonra, dünya ekonomisinde banka dengesi giderek büyümüş, bu küreselleşme süreci içinde, ekonomik büyüme yavaşlamış ve krediye talep arttıkça mali sermayenin de gücü artmıştır. Küresel düzeyde faaliyet gösteren ve gittikçe istikrarsızlığı artan bir ortamda kâr peşinde koşan mali sermayenin en önemli gereksinimi, sermaye dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, yabancı sermaye yatırımlarının kolaylaştırılması ve bankaların korunması olmuştur. Bu yüzden mali sermaye ve küreselleşmenin temsilcileri ve savunucuları olan bu kesim ABD’de iktidara gelen Reagan ile İngiltere’de iktidara gelen Thatcher’in temsil ettiği çok uluslu-uluslararası şirketler ve sermaye kesimleri -ki küreselleşmenin

başlangıçtaki ve daha da genişleyerek ve büyüyerek de günümüzdeki etkin aktörleri olan kesimler bunlar olmuşlardır-, ulusal devletin ekonomi üzerindeki otoritesinin yerine piyasanın otoritesinin geçmesini ve politik otoritelerin, piyasanın mantığına tabi olmasını talep etmişlerdir. Yani küresel bir piyasanın hükümlerine istenmiştir. Mali sermaye küreselleşeceği için üniter (tekçi) devletler engel olarak görülmüştür. Bu yüzden ulusal siyasi iktidarın sınırlandırılması ve yok edilmesi istenmiştir. Uluslararası finans kuruluşlarının denetiminde, ilk aşamada dış ticaret, finans piyasaları ve sermaye hareketleri gibi temel alanlarda liberasyonu amaçlayan neo-liberal politikalar demetinin ana eksenini devletin ekonomideki rolünün azaltılması oluşturmuştur. Bir sonraki aşamada, işgücü piyasalarını kapsama alanına alan bu politikalar, daha sonra bütün sosyal politika alanlarında etkili olmaya başlamıştır. Bu süreç içinde, ulusal devletlerin denetimindeki ekonomi ve sosyal politika araçları birer birer elden çıkarken, bu alanların tümü tedrici olarak serbest piyasa kurallarının ve bu kuruluşların şartlılık kriterlerinin etkisi altına girmiştir. Uygulanan bu neo-liberal politikaların küreselleşme sürecinin edilgen unsurları konumundaki az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler üzerindeki önemli sonucu ise; bu etki, o kadar büyük ve kapsamlı bir hale gelmiştir ki, Türkiye gibi bazı ülkelerde bu kuruluşların şartlılık kriterlerinin doğrudan siyasal alana da taşınmaya başlandığı görülmektedir (Şenses, 2001: 282).

1980'lerin başında küreselleşmenin etkin aktörleri konumundaki Reagan ve Thatcher'ın öncülüğünü yaptığı, piyasa ekonomisi, globalleşme, özelleştirme ve bu politikaların savunucusu ve uygulayıcısı olan politikacılar iktidar olmuşlardır. Bu dönemde küreselleşmenin edilgen aktörleri konumunda olduklarını söyleyebileceğimiz üçüncü dünyada ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu az gelişmiş ülkelerde ise bir borç krizi yaşanmıştır. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarındaki borç krizi, genel yapısal krizin dünya ekonomisinde genelleştiğini ve az gelişmiş ülkeleri de etkisi altına aldığını göstermiştir. Bu dönemde iktidar olan ve yukarıda sözü edilen kişi ve kesimler piyasa ekonomisi, globalleşme, özelleştirme ve sendikal hareketlerin direncini kırma yoluyla bu krizi çözmek istemişlerdir. Az gelişmiş ülkelerdeki dış borç ve yabancı kaynak bulma gereksinimi altında, IMF ve Dünya Bankası "Yapısal Uyum Programları" çerçevesinde bir dışa açılma, dış dünyada rekabet etmek için işçi haklarının en aza indirgenmesi, iç kaynakların ihracı ve yabancı sermaye girişini desteklemek için dışa yönelme çabasıyla da bir yoksullaşma başlamıştır. Sonuç olarak, küreselleşmenin etkin aktörlerinin IMF, Dünya Bankası gibi küresel sermaye örgütleri ve onları kontrol gücünü elinde bulunduran gelişmiş devletler ile neredeyse bu devletleri de kontrol edebilme gücünü elinde buldukları rahatlıkla ileri sürülmesi mümkün olan, çokuluslu/uluslararası/ulus ötesi şirketler olduklarını söylemek mümkündür. Yoksullaşan az gelişmiş ülkeler ile üçüncü dünya ülkeleri ve onların halkları ise ancak küreselleşme politikalarının pazarı, hedefi ve edilgen aktörleri olabilmişlerdir.

4. Edilgen Aktörlerin (Yani Borç Alanların) Küreselleşmeye Katkısı

Günümüzde gelinen bu noktada küreselleşme sürecinde genel olarak iki taraf söz konusudur. Taraflardan birisi mali sermaye ve küreselleşmenin temsilcileri ve savunucuları olan, aynı zamanda da küreselleşme sürecinin etkin aktörleri konumunda bulunan, gelişmiş ülkeler ile çokuluslu/uluslararası/ulus ötesi dev sermaye sahibi şirketler ile bunların kontrol ve güdümündeki küresel örgütler (Dünya Bankası, IMF, DTÖ, v.b.), ikincisi ise birinci tarafın politikalarını yürüttüğü ve etki alanına aldığı, küreselleşme dinamiklerini dayattığı üçüncü dünya ülkeleri ya da dünyanın güney yarım küre ülkeleri olarak da adlandırılan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ile bu ülkelerin halklarıdır. Küreselleşme bir yönüyle bu ülkelerin yönetimlerinin birinci tarafta yer alanlardan borç almaya zorlanmaları ve dayattıkları politikaları uygulamak zorunda bırakılmaları şeklinde işlemektedir. Bu işleyişi sağlayan ve lokomotif görevi gören ana yapılar ise Dünya Bankası ve IMF olmaktadır. Çünkü küreselleşmeye maruz olan ülkeler, bu iki kuruluşa sürekli borçlanmak durumunda bırakılmaktadırlar. Uluslararası yatırımcılar, IMF, Dünya Bankası, G-7/8'ler ve bunların yarattıkları ve müttefikleri şeklinde ortaya çıkan bir “borç verenler karteli” aracılığıyla tüm dünyaya kendi iradelerini dayatmışlardır. Borç alan ülkelerin halklarına zalim ve yok edici politikaları empoze etmişlerdir. Borçlu hükümetleri kontrol eden seçkinler, çoğu zaman yabancı yatırımcılarla ortaklaşa hareket etmiş ve kendilerini zenginleştirmişlerdir (Brecher ve Brutus, 2004). “Yeni Dünya Düzeni”nin mimarlarından Joseph Stiglitz, IMF’ in gelişmekte olan ülkelere dayattığı dört aşamalı “yeniden yapılanma anlaşması”nın aslında o ülkeleri ele geçirmek için tasarlanan bir “IMF ölüm fermanı” olduğunu açıklamış, onu Dünya Bankası’nın en son baş ekonomisti olan William Easterly izlemiş ve IMF’ ye kredi bağımlısı haline gelmiş bütün ülkelerin sonunda iflas edeceğini, daha da fakirleşeceğini, Arjantin’in durumu ile karşılaşacağını anlattığı kitabında, IMF ve Dünya Bankası’ndan 1960’tan bugüne kadar borç alan ve dayatılan programları uygulayan hiç bir ülkenin ilerlemediğini, aksine fakirleştiğini, tüm zenginliklerini, kurumlarını yabancılara kaptırdığını, köleleştiğini, Arjantin, Venezüella, Bolivya, Nijerya, Zambiya... örnekleriyle açıklamıştır (<<http://www.vatan-online.com/www/vatan122/borc.html>, 26.08.2004). Ayrıca, bugün içinde bulunduğumuz ortamda özellikle IMF’den borç alan ülkeler bu borçları karşısında çok yüksek faizler ödemektedirler. Nitekim bu bağlamda IMF’ye en yüksek faizi de (ilgili Devlet Bakanı’nın açıkladığına göre) % 4,4 ile Türkiye ödemektedir (<<http://www.milliyet.com.tr/2004/07/10/ekonomi/eko01.html>> 01.09.2004).

Bu anlamda küreselleşme bir yönüyle, tüm dünya ölçeğinde borç alanlar ile borç verenler arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucudur, demek de mümkün olmaktadır. Bu sonuca ulaşırken karşılıklı etkileşim sürecinde borç verenin küreselleşmeye katkısı, borç verebileceği ve politikalarını üzerinde uygulayabileceği, daha geniş bir anlatımla ifade etmek gerekirse küresel sömürü düzenini kurabileceği ülkeleri yaratmak olmakta, bunun karşısında borç alanın ise küreselleşmeye katkısı borç almaya devam edebilecek şekilde kendisine dayatılan politikaları uygulamak şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Kısacası borç alanın küreselleşmeye katkısı; uluslararası/çokuluslu/ulus ötesi şirketler ile bunların

eşgüdüm içinde çalıştığı Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF gibi küresel örgütler ve düzenin yöneticileri tarafından dayatılan sözde “reformlar” ve “kalkınma program ve projeleri” uygulamalarıyla işçilerin işlerinden çıkartılmasına, grevlerin ve işçi haklarının engellenmesine, kazanılan hakların geri alınmasına, kamu varlık ve hizmet alanlarının özel teşebbüse peşkeş çekilmesine, sosyal hizmetlerin ortadan kaldırılmasına, deregülasyonla getirilen gücünün serbestçe talanını yürüttüğü yeni regülasyonlarla özel teşebbüsün etki ve kâr alanının geliştirilmesi ve genişletilmesine, kullanım ve tüketim ücretleri ve vergilerinin artırılmasına, faizlerin yükseltilmesine, devalüasyona, çevrenin yaşanmaz hâle getirilmesine (Erdoğan, 2004) maruz kalmak ve bunlara katlanmak zorunda bırakılmak şeklinde olmaktadır. Bunun sonucunda da borçlanma, yoksulluk, işsizlik ve insanların yaşam-koşullarından ve yerlerinden olması, ülkelerin mal varlıkları ve yaratılan zenginliklerin dev firmalara ve bankalara akması da artmaktadır (Erdoğan, 2004).

5. Sonuç

Günümüzde borç veren küresel örgütler (Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü v.b.) ve onların işbirliği içerisinde bulunduğu uluslararası/ulusötesi sermayenin tüm dünyayı sınırsız ve engelsiz bir oyun alanı haline getirme arzusu, yoksullaştırılan, sıkıştırılan ülkelere dayatılan düzenlemeler aracılığı ile yaşama geçirilmektedir. MAI (Çok Tarafli Yatırım Anlaşması), MIGA (Çok Tarafli Yatırım Garantisi Ajansı), GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ve GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) gibi sermaye kaynaklı kurumlar ve kurallar bütünü aracılığıyla yeni ve farklı bir dünyanın tasarımı adım adım uygulamaya sokulmaktadır (Uyar, 2002: 128).

Bugün kamu hizmeti olarak gerçekleştirilen pek çok hizmet, GATS çerçevesinde liberalize edilebilir statüde görülmektedir. GATS, çok açık olarak kamu hizmeti alanına müdahale etmektedir. Kamu tarafından görülen hizmet alanı liberalize ediliyorsa, bu politikaların doğal bir gereği olarak o alanda özelleştirme yapılmak zorundadır. Dolayısıyla, söz konusu anlaşma, doğrudan doğruya günümüzde yalnızca özel sektör tarafından yürütülen hizmetleri dünya ticaretinin konusu haline getirmeyip, aynı zamanda “kamu hizmeti” olarak ne kalmışsa, onun ticarileşmesini ve özelleştirilmesini zorunlu tutmaktadır; bu GATS’ın kamu hizmeti anlayışıdır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de “küresel ekonomik entegrasyon”un bir parçasıdır ve hakkında pek çok tartışma bulunan DTÖ, hizmetlerin serbestleştirilmesini temel alan bir küresel ekonomik düzeni ve bu ekonomik düzenin dünyaya empoze ettiği totaliter siyasi sistemi kapsamaktadır (Erdoğan, 2002).

Ulus-ötesi sermaye kendi oyun alanını genişletmek, önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve kârını daha büyük bir hızla arttırmak için bugüne kadar çeşitli uluslararası birlik ve konsorsiyumlar oluşturmuştur. Bu girişimlerinin tümüne de “küreselleşme” adını vererek küreselleşmeye başka bir anlam kazandırmaya gayret göstermektedir. Oysa ki, günümüzde bu süreç devam etmektedir ve ulus-devletlerin ayakta kalan tüm kurumlarını çökertme amacı taşıyan küresel tasarımın yerel ayakları kurgulanmaktadır. Sermayenin her

ülkede istediği özgürlük ortamına ve güvenceye kavuşması, engellerden kolaylıkla kurtulabilmesi amacıyla tahkim benzeri düzenlemelere her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. Eğitimden sağlığa, sosyal güvenlikle iletişime kadar her alanda, enerjide, ulaşımda başlatılan özelleştirmeler özendirilmekte, desteklenmekte ve hatta zorlanmaktadır. Kamusal yatırımlar tam anlamıyla durdurulurken ulus-ötesi sermayenin önündeki çakıl taşları ve dikenler teker teker ayıklanmakta, meydan temizlenmektedir. “Sosyal Devlet” kavramı unutturulmaya, ulus- devletler içi boş ve güçsüz hale getirilmeye çalışılmaktadır. Toplumsal yaşamın her alanında kendini hissettiren küreselleşme, halkları yoksulluğa, emeği köleliğe sürüklemektedir (Uyar, 2002: 128). Özelleştirmelerle ulus-devletin varlıkları tüketilir, hizmet araçları ortadan kaldırılırken, sermayenin bağımsız ve özgürce hareket etmesinin önünde engel olduğuna inanılan ve aslında ülke topraklarında üretimin özendirilmesinin, üreticinin korunmasının, kalkınmanın ve koruma-kullanma dengesinin sağlanmasının araçları olan kurumlar ve kurallar bir bütün olarak hedef alınmaktadır. Yapılan yeni düzenlemelerde bilimsel mantık devre dışı bırakılırken, sermayenin dayatmaları yasalaştırılıp, kurumlaştırılmaktadır (Uyar, 2002: 128).

Sonuç itibarıyla, küreselleşme sürecinin, gözle görülemeyen ve elle tutulamayan bir tür büyü gibi sunulması doğru değildir. Küresel sermaye, yerel, ulusal, evrensel doğal varlığa ve bunların toplumsal üretim, tüketim ve yönetimine ilişkin karar gücüne sahip olmak ısrarı ile hareket etmektedir. Dış kredi anlaşmaları, yürürlüğe girdikleri alanları küresel sermayenin bu ısrarı doğrultusunda düzene koymaktadır. Bu nedenle kamu hizmetlerinin “alternatif finansman yöntemi” dış kredi, yalnızca finansman alternatifi değildir. Bu aracın sonuçları borçlanma sorununu aşmış, yönetme-iktidar olma sorununa ve savaşıma dönüşmüştür. Dış finansman ister uluslararası kuruluşlardan, ister devletlerden, ister para piyasalarından sağlansın, bu unsurun yarattığı etkilerin değiştiği görülmelidir. Önceden olduğu gibi, günümüzde de dış finansmanın “mali” sonuçları doğrudandır. Ancak, siyasal ve yönetsel sonuçları önceden olduğu gibi “mali sonuçların türevi” olarak görmek doğru değildir. Küreselleşme dönemini önceki dönemlerden ayıran özelliklerden birisi budur. Önceki dönemin özdeyişi “borç alan bir gün buyruk alır” idi. Günümüzde ise ulus aşırı mali sermaye ulus aşırı şirketlerle birlikte yola çıkmakta ve borç ile buyruk ard-zamanlı ve peş peşe değil, eş-zamanlı hareketleri sayesinde aynı anda gerçekleşmektedir.

Kaynakça

- Aktan, Coşkun Can (2004); “Globalleşme Kavramı”, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/kavram.htm> (31.07.2004).
- Aslanoğlu, Rana A.(2000); *Küreselleşme ve Dünya Kenti*, s.136.
- Başkaya, Fikret (2002); *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*, Özgür Üniversite Kitaplığı, s.22.
- Brecher, Jeremy ve Brutus, Dennis (2004); “İki, Üç, Bir Çok Arjantin?”, <http://www.zmag.org/Turkey/iubca.htm>. ve <http://www.villageorpillage.org>.

(26.08.2004).

Chomsky, Noam (2000); *Halkın Sirtından Kazanç: Neoliberalizm ve Küresel Düzen*, s.7.

Erdoğan, İrfan (2004); “Uluslararası Örgütlü Talan Örneği: Dünya Bankası, Kalkınma ve İnsan ve Çevre Peyzajı”, <http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/dunya.htm>. (26.08.2004).

Erdoğan, Mustafa (2004); “Küreselleşmeye Dair”, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me_kuresellesme.htm. (31.07.2004).

Erdođdu, Seyhan (2002); “Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (Gats) ve Mühendislik Hizmetleri” Paneli, 28 Aralık 2002, İstanbul, www.imoistanbul.org.tr/ist-bulten/bulten64/GATS1.doc (20.01.2004).

Güler, Birgöl Ayman (1996); “Yeni Sağ ve Devletin Değişimi”, *TODAYE Dergisi*, s. 52.

Işıklı, Alpaslan (1999); *İş Hukuku*, s. 103.

Keyman, E. Fuat, Sarıbay, Ali Yaşar (2000); *Global-Yerel Eksende Türkiye*, s.3.

Mengi, Ayşegül, “Kamu Yönetimindeki Gelişmeler, Yerel Yönetimler ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 1-4, s. 510.

Merih, Kutlu (2004); “Küreselleşme Değil Küreselleştirme, Küresel Ekonominin Radikal Analizi”, <http://www.turkab.net/kure/wkuretehdit.htm> (11.08.2004).

Mouffe, Chantal (1985); “Demokrasi ve Yeni Sağ”, *Kriz, Neo-Liberalizm ve Reagan Dosyası*, s. 169.

Oran, Baskın (2000); “Küreselleşme ve Azınlıklar”, s.9 <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale2.htm> (20.01.2004).

Özkazanç, Alev (1997); “Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler”, *Mürekkep Dergisi*, S.7, s.29.

Şaylan, Gencay (1995); *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.120-1.

Şener, Hasan Engin (2000); “Bilgikuramsal Açıdan Postmodern Kamu Yönetimi,” *Demokrasi Kuşağı İçin Girişim Dergisi*, No: I/2, s. 13.

Şenses, Fikret (2001); *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, s.282.

Uyar, Necati (2002), “Küreselleşme ve Kent”, *Evrensel Kültür Dergisi*, s.128, Ağustos 2002.

<http://www.evrenselbasim.com/ek/dosya.asp?sayi=128&id=1515> (19.01.2004).

<http://www.vatan-online.com/www/vatan122/borc.html>. (26.08.2004).

<http://www.milliyet.com.tr/2004/07/10/ekonomi/eko01.html>. (01.09.2004).